

РЕЦЕНЗИЯ

по дисертационен труд

на тема:

*„Модел за развитие на визуалното изразяване в обучението
по изобразително изкуство в 7. и 8. клас
на общообразователна подготовка в средните училища“*
за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“

Научна област на висше образование: 1. Педагогически науки,

Професионално направление: 1.3. „Педагогика на обучението по ...“,

Научна специалност: „Методика на обучението по изобразително изкуство“

Катедра „Визуални изкуства“

Факултет по науки за образованието и изкуствата при СУ „Св. Климент Охридски“

Докторант: Елена Веселинова Панайотова

Научен ръководител: доц. д-р Мая Веселинова Димчева

Рецензент: проф. д.п.н. Пламен Анатолиев Легкоступ

I. Данни за докторантурата.

Елена Панайотова е зачислена като задочен докторант към катедра „Визуални изкуства“ на ФНПП, СУ „Св. Климент Охридски“. Със заповед на Ректора № РД 38-668 от 26.11.2019 г. е насочена към защита и е определено научно жури.

Докторантът е изпълнил всички изисквания и условия на ЗРАСРБ, на Правилника за неговото приложение, както и на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Дисертационният труд е апробиран и насочен за официална публична защита от катедра „Визуални изкуства“. При цялостната реализация на дисертационния труд не са констатирани процедурни и формални нарушения.

II. Данни за дисертацията и автореферата.

Дисертационният труд съдържа 247 страници основен текст, който е онагледен с: 21 таблици, 5 диаграми, множество фотографии, илюстриращи част от резултатите на собствената изобразителна дейност на учениците, както и „Скрин шотове“ (Screenshots), свързани с информацията за използването на различен софтуер при създаване на графични изображения и мултимедийни проекти.

Използваната литература е от 131 източника, от които 90 на кирилица, 13 - на латиница, а 28 – интернет ресурси. Най-старият източник е от 1905 година, но съвременните източници преобладават, като последният е от 2019 година. В допълнение са проучени множество нормативни документи, свързани с темата на дисертацията.

Дисертационният труд включва теоретична, методологична и аналитична част, които са правилно структурирани и отговарят на утвърдените изисквания и приети практики. Състои се от увод; изложение в три глави, като всяка от тях завършва с изводи; обобщения и изводи; заключение и литература. Под формата на Приложение, в отделно книжно тяло с обем от 133 пълноцветни страници, са представени визуални материали към дисертацията, съдържащи илюстративен материал, събран и систематизиран в резултат на културологичното изследване, както и материали, представящи дейността на учениците по поставените в модела теми, допълващи основния текст.

Избраната тема е актуална, дисертабилна и социално значима. Така разработена тя осигурява допълване на педагогическата теория и практика с нови идеи в контекста на съвременната образователна парадигма. *Основната идея* на дисертацията е насочване на вниманието на учениците към философията на Живота чрез теми-символи: „Дървото на живота“, „Колелото на живота“, „Вечният живот“ и „Хармонията на Земята“, които дават възможност да се изследват културологичните им корени, да се възпитава в учениците отговорна позиция относно изучаване и съхраняване на нематериалното културно наследство, както и опазване на хармоничното и екологично равновесие на Земята в реален аспект. Изучаването им обогатява знанията на учениците, дава им възможност да създават нови визуални образи, както и да се адаптират към изискванията на съвременното общество чрез възможностите, предлагани от изкуството и компютърните технологии.

„Днес, пише Елена Панайотова, обществото постепенно осъзнава, че е нарушило хармонията на Земята. Затова считам, че е целесъобразно да се насочи вниманието на учениците към живота на Земята, да се събуди тяхното съзнание за опазване на природата и Земята.“ Абсолютно споделям вижданията на докторанта, както приемам и факта, че тя обосновано търси начини да „събуди“ и насочи интереса на учениците в тази посока, съобразявайки се с възрастовите им особености и знаейки влечението им към съвременните дигитални технологии и възможностите, които те предоставят. Поради това Елена Панайотова предполага, че ще е интересно и целесъобразно вечните философски теми за Дървото и Колелото на живота, за Вечния живот, за екологичните проблеми, стоящи пред човечеството не само да бъдат поставяни и разяснявани, но и това да става по по-интересен, присъщ за 14-15 годишните ученици начин, а именно чрез възможностите на информационните технологии, съчетани с елементи на компютърна графика.

Предложеният в дисертационния труд *педагогически модел* е насочен към активизиране на творческата дейност на учениците, едновременно с усвояване и ефективно използване на съвременни технологии. По този начин, чрез анализа на теоретичните идеи и синтеза им в активната изобразително-творческа дейност, днешните ученици и бъдещи граждани ще имат шанса да осъзнаят екологичните проблеми, да възприемат Земята като единен, цялостен, взаимосвързан организъм и тогава поне ще опитат да възстановят хармонията в природата на родната планета.

В *Увода* докторантът представя мотивите за избор и актуалността на темата, като очертава проблемни полета, към които насочва своята изследователска амбиция. Обосновано са формулирани *целта, обекта* и *предмета* на *изследването*. Приемам изведените седем *задачи*, но представената *хипотезата* на *изследването*, според мен, би могла да бъде малко прецизирана, за да отговаря релевантно на извършеното изследване, чиито параметри в действителност са по-големи.

Представен е дизайна на методиката на педагогическото изследване, неговия обхват, както и кратка анотация на дисертационния труд.

Още тук проличава личностната ангажираност на автора към избраната проблематика и възможностите му за професионално компетентно защитаване на тези в избраното поле за изследователска изява.

В *Първа глава*, озаглавена **Теоретична рамка** Елена Панайотова представя теоретичната постановка на проблема:

Коректно и подробно характеризира митологията и образа на „Дървото на живота“: развитието на символиката му като приказка, мит и тема, присъстваща в различни култури и визуализираща съответното му философски значение, като уточнява терминологията и класификацията му. Направен е изводът, че образът на Дървото на живота е символ, който вълнува творци и философи от древни времена до наши дни.

Компетентно интерпретира идеи и становища за същността на символиката на „Колелото на живота“ като абстрактно-философско развитие на „Дървото на живота“ и обосновава значимостта на символите, въплътени в „Колелото на живота“ за разбирането на живота като циклично движение и развитие. Изследва темата за „Вечният живот“ в творчеството на Владимир Димитров – Майстора, разглеждайки философският смисъл на творбите му и коментирайки митологичните архетипи, прилагани от него в картините му, чрез което ни убеждава в идеята на Майстора за неизменната връзка между хората и природата.

Поставя акцент върху цикличността в природата и в живота, разгледана във философски и житейски контекст. На тази основа разглежда същността, художествените практики и идейно-философската рамка на празниците по българските земи като част от ценностната система на традиционното българско наследство. С умение интерпретира идеи и становища относно хармонията на Земята и отговорността на всички нас за нейното опазване.

Във *Втора глава*, наречена **Учебен процес. Необходими знания и умения** са представени изследователските параметри на проучването:

Разгледани са мястото и ролята на обучението по изобразително изкуство и информационни технологии в седми и осми класове, съотнесени към Държавните образователни изисквания.

В педагогическия контекст на интеграцията на информационните компютърни технологии в образователната система и конкретно в обучението по изобразително изкуство са посочени знанията и уменията, които учениците придобиват в седми и осми класове чрез предложения педагогически модел, както и ролята на дигиталните технологии в художественото образование.

Разгледани са възможностите на различен софтуер при създаване на графични изображения и на мултимедийни проекти, подходящи за преподаване в училище и възприемането и използването му от учениците.

В *Трета глава*, наречена **Описание на предложения педагогически модел. Апробиране на модела.** е представен експериментален учебен модел, пригоден за обучението по дисциплините „Изобразително изкуство“ и „Информационни технологии“ в общообразователното училище. Предложеният педагогически модел е построен на принципа на интегрирано обучение по изобразително изкуство, като в рамките на 27 теми, реализирани за 112 учебни часа се дава превес на овладяване на знания, умения и техники от изобразителното изкуство, а знанията по информационни технологии и компютърна графика са така структурирани, че да обслужват целенасочено темите, дефинирани от предмета изобразително изкуство. Прилагат се знания и умения за работа с редактори за създаване на графика и анимация и софтуер за монтаж, необходими за ефективно и инвариантно решаване на задачите, поставени в модела. Той е построен така, че да създаде умения в учениците да уважават и ценят традиционното изкуство и да черпят ценни идеи от него, за да творят в днешните условия, създавайки актуално звучащи дизайнерски решения с грамотно и компетентно прилагане на съвременните достижения на информационните технологии. В апробирането му участват 158 ученика в 7. и 8. клас на 144 СОУ „Народни Будители“, гр. София, което е с разширено изучаване на изобразително изкуство и добра материална база за развитие на творческия процес.

Параметрите на изследването са логично формулирани, подредени и взаимосвързани. Това предпоставя оптимално реализиране на изследователската програма и получаване на обективни данни. С помощта на таблици и диаграми са онагледени дейностите, заложили в модела и компетенциите, които те развиват. Обосновани са използваните методи и подходи. Използваната методика е подробно представена. Целесъобразно е разработен планът на педагогическия експеримент. Научните методи, диагностичния инструментариум и специализирана методика са приложими и имат необходимият достоверен и надежден характер. Анализът е осъществен по посока на знанията в теоретичен аспект и уменията – в практически аспект, както и по посока на изобразителната грамотност – композиционно изграждане, усет за ритъм, цветово

изграждане и на художествената изразителност – съдържание на рисунката, композиционен център, цветна хармония.

На база на анализа на резултатите от констатиращия и контролния етап на експерименталното изследване е направен сравнителен анализ на получените емпирични данни. От обобщените резултати между входното и изходното ниво личи, че е налице статистически достоверно различие по съответните показатели.

В *частта* от дисертационния труд, наречена **Обобщения и изводи** дисертантът е обобщил резултатите от системната работа по предложения педагогически модел, като смята, че е постигната поставената цел, а именно: в учениците са създадени умения и навици, за да могат да осъществяват връзка между културното наследство, изобилстващо от ценни образци и съвременните предизвикателства пред изобразителното изкуство. Направените тук изводи са релевантни на поставените седем задачи, както и, че формулираната хипотеза е потвърдена. Съгласен съм с обобщенията на резултатите и изводите, направени в тази част на дисертацията.

В *Заключението* се акцентира върху извода, че вследствие на проведеното интерактивно обучение по изобразително изкуство и информационни технологии учениците са получили възможност да положат основите на развитието си като индивидуални творци, изпълнявайки художествени проекти, които са основа за бъдещото им творческо развитие, а получените резултати създават в учениците самочувствие и стремеж към по-пълна изява, интегрирайки знания и умения от различни области.

Ще ми се да обърна особено внимание на материалите, представени в Приложението: От една страна са изучаваните образци и нагледни материали по различните теми - Дървото на живота, Колелото на живота, „Вечният живот“ в творчеството на Владимир Димитров – Майстора, Хармония на земята, Възобновяеми и невъзобновяеми енергийни източници, а от друга - ученическите творби, празничния календар, двата мултимедийни проекта - доказателство за успешността на приложения педагогически модел. Лично за мен, като творец, работещ и в приложното поле на компютърната графика, интерес представляват и двата теста, използвани за измерване на нивото на знанията на учениците в областта на векторната и на растерната компютърна графика.

След задълбочения анализ убедено можем да твърдим, че на база разработката на докторанта могат да се направят научно обосновани, значими за художествено-педагогическата практика изводи и препоръки.

Дисертационният труд отговаря на законовите норми.

Авторефератът отразява синтезирано и аналитично същността на разработения труд, коректно представя приносите от него и отговаря на общоприетите изисквания. Би могло към него да се добави текстово „каре“, което да дава информация за историята на процедурата.

Ш. Научни приноси.

В дисертацията са формулирани следните научни приноси:

1. Направен е преглед на философско-визуален символно емоционален материал от културно-историческото наследство, третиращ темата „Живот“ в развитие и вечно повторение;

2. Разгледано е творчеството на Владимир Димитров - Майстора от гледна точка на темата за „Вечния живот“ и неразривната връзка на хората с природата;

3. Поставен е акцент върху необходимостта от възпитание на учениците в синхрон с принципа за устойчиво развитие с цел възстановяване и опазване на хармонията на Земята;

4. Предложен е и е апробиран педагогически модел за развитие на визуалното изразяване на ученици от 7. и 8. класове в часовете по изобразително изкуство и информационни технологии с насочване на вниманието на учениците към философията на арте-факти от културно-историческото наследство;

5. Апробиран е предложения педагогически модел, представени са ученически творби, разработени в хода на апробацията на модела, както и обработен статистически материал на резултатите на учениците, показващ ефективност на модела за развиване на визуалното изразяване на учениците.

Изводите, които могат да се направят на база на представените научни приноси показват, че експерименталният методически модел функционира успешно в процеса на обучение по изобразително изкуство. Постигнати са предварително заложените очаквани резултати и моделът с успех би могъл да се използва в практиката на учителите по изобразително изкуство.

IV. Публикации и участия в научни форуми.

Докторантът е представил осем самостоятелни и свързани с темата на дисертацията публикации, което е над необходимия изискуем минимум.

V. Критични бележки и препоръки:

На фона на богатото съдържание на дисертационния труд могат да бъдат отправени следните бележки и препоръки:

1. Добре би било в експеримента да има и контролна група, въпреки че от обобщените резултати между входното и изходното ниво личи, че е налице статистически достоверно различие по съответните показатели.
2. Заключение на дисертационния труд би могло да е по-обширно и да очертава изследователските перспективи, породени от резултатите на експерименталната работа, както и бъдещите възможности за развиване на модела.
3. Значимостта на изследването изисква определени негови части да се публикуват в утвърдени издания в сферата на изкуството и педагогиката, без да омаловажавам качествата на Електронното списание на Департамента за информация и усъвършенстване на учители.
4. Недостигът на изследователски трудове с релевантно научно, теоретико-практическо и приложно съдържание, както и проучения, анализиран и обобщен богат теоретичен материал, изискват адаптирането и издаването на дисертацията под формата на монография. Нещо, което горещо препоръчвам!

Направените в рецензията критични бележки и препоръки не поставят под съмнение безспорните и значителни приноси, съдържащи се в дисертационния труд, а биха могли да бъдат предмет на по-нататъшните усилия на автора.

VI. Заключение.

Не познавам лично докторанта, но от материалите, които задълбочено и с интерес проучих, мога да направя извода, че Елена Панайотова е ерудиран автор, който притежава необходимите интелектуални и професионални качества на изследовател и педагог.

След като се запознах обстойно с дисертационния труд и приложението към него, стигам до извода, че те са оригинално дело на автора. Приемам структурирането на дисертацията, въпреки че може да има

и други мнения. Стилът отговаря на изискванията за такъв тип разработки, а изказа на Елена Панайотова е на академично ниво. Използвам случая да поздравя научния ръководител – доц. д-р Мая Веселинова Димчева за постижението на докторанта ѝ.

Като имам предвид актуалността и значимостта на изследваната проблематика, неоспоримите достойнства на дисертацията, разкриващи безспорните качества и способността на докторанта Елена Панайотова за самостоятелна научноизследователска дейност, нейните възможности за разкриване на нови научни факти и закономерности, които обогатяват педагогическата практика давам **ПОЛОЖИТЕЛНА ОЦЕНКА** на нейния труд.

Предлагам на уважаемото научно жури **ДА ПРИСЪДИ** на докторанта Елена Веселинова Панайотова **образователната и научна степен „Доктор“** в професионално направление: 1.3 „Педагогика на обучението по...”, Научна специалност: „Методика на обучението по изобразително изкуство”.

18.02.2020 год.
Велико Търново

Изготвил:

(проф. д.п.н. Пламен Легкоступ)